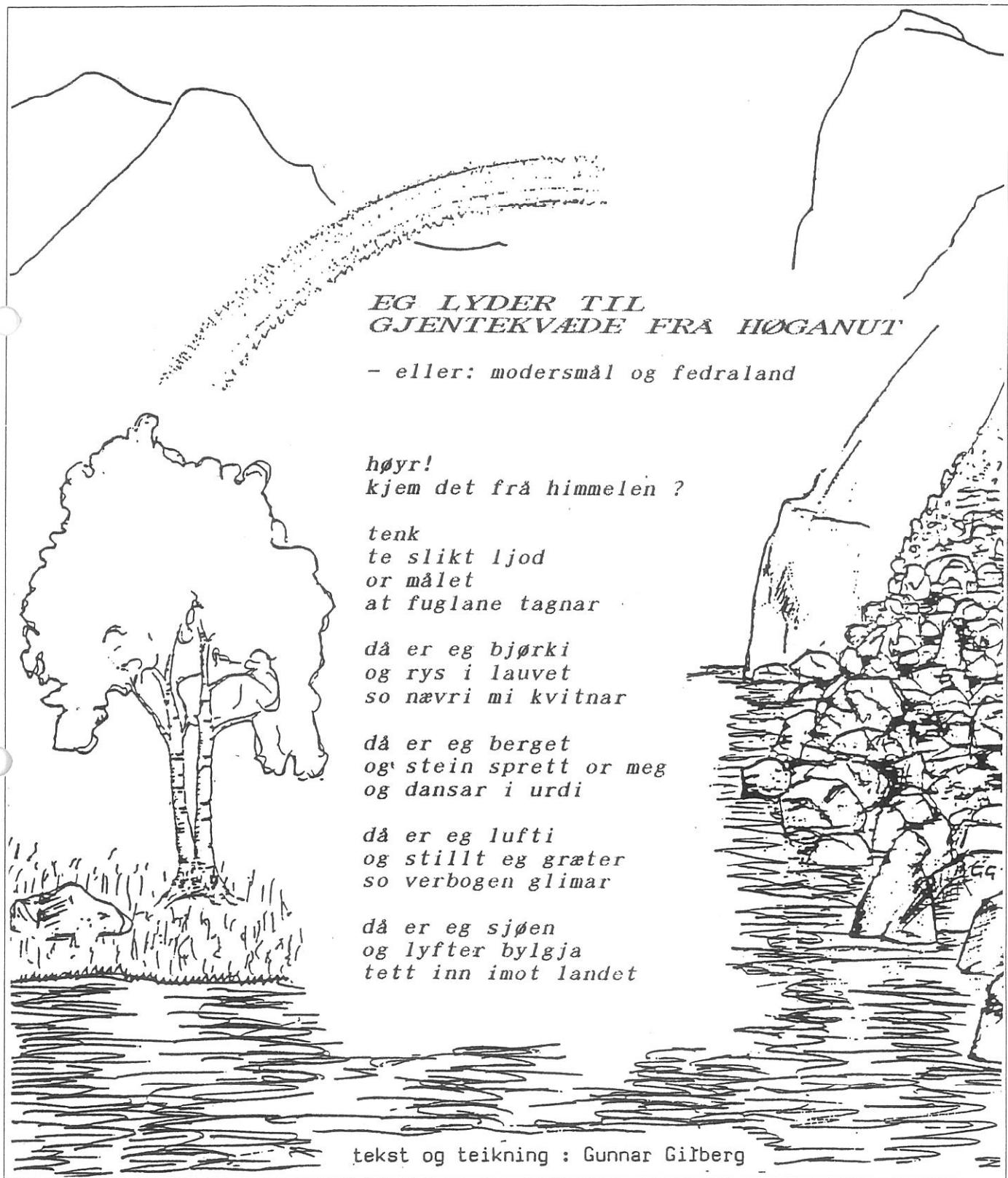

Vestmannen

Nr. 4

Bergen, 20. mai 1992

8. årgang

EG LYDER TIL GJENTEKVÆDE FRA HØGANUT

- eller: modersmål og fedraland

*høyr!
kjem det frå himmelen ?*

*tenk
te slikt ljud
or målet
at fuglane tagnar*

*då er eg bjørki
og rys i lauvet
so nævri mi kvitnar*

*då er eg berget
og stein sprett or meg
og dansar i urdi*

*då er eg lufti
og stillt eg græter
so verbogen glimar*

*då er eg sjøen
og lyfter bylgja
tett inn imot landet*

tekst og teikning : Gunnar Gilberg

Frå Bård Eskeland

Eg takkar Ludvig Jerald for lovordi i Vestmannen etter målmannamøtet i Bergen. Eg tenkte då eg heldt innleidingi at eg tala v l fort, og eg ser i attgjevingi at eg bør koma med noko utfylling og kl rgjering til det eg d  sa. Sj  det ikkje som retting eller sure merknader. Det kann ikkje ha vore lett   notera alt - end  er stykket til Jerald meir objektivt enn attgjevingar flest!

Den m lpolitiske krisa eg tala um (les Mål og Makt 4/91) meinkar ikkje berre den norske m ldyrkingi. Med krisa meiner eg at folk ikkje f r lagt noko klårt grunnlag for   driva med *målarbeid i det heile*. Nynorsken kann ikkje grunngjeva seg sjølv, det lyt m lfolket gjera. Eg vil ikkje segja at noko læger innan målrørsla har funne eller bør finna noko  evelegt fulln gjande svar, men me har plikt til   leita heile tidi.

«Nynorsken miste fotfestet etter 1938-rettskrivingi». Vel, me kann sakta festa attendegangen for nynorsken til tidi etter at den nye rettskrivingi kom i bruk, men andre legg vekt på at det var ein sterk auke i nynorskprosenten etter rettskrivningsbrigdet i 1938 - på stutt sikt. Det er noko rett i begge syni, men målt upp mot dei umbr yti samfundet har gjenge igjenom etter krigen, vert rettskriving ei nokso tunn forkl ring på et samfundsspursm l som norsk spr kval. Konklusjonen min vert at det ikkje er utsj naden på målet som avgjer framgangen for nynorsk - innan visse grensor. Eg nytt a. Lofoten til døme på det: der er talemålet svært likt nynorsken anno 1992, men nynorsk skriftmål er so   segja utrudt. Her hev eg vorte mistydt til at «i Lofoten stend ikkje dialekten sterkt». Det er nett det han gjer, i motsetnad til nynorsken!

«Sume m lfolk er so glade i nynorsken at dei vil han skal l va - um det so er i bokmålsform». I notati mine stend det «...skal yverl va same kva det so kostar, um so ...». Her er ein ørliten, men viktig skilnad. Det er av di eg faktisk vil halda liv i nynorsken jamvel um sjølve målet er skadd av bokm lsveldet og har mist byrgskapen sin. For   vri på det: i målstriden er eg for   d y med st vlane på (med ein god norsk m lbunad) - men fyrist og fremst er eg mot   d y!»

«M ldyrking og målreising m  gå hand i hand, av kvalitetsgrunnar». Ja, men  g av kvantitetsgrunnar. Dyrkingi og reisingi er berre two sidor av same sak, og like bindande for oss m lfolk. Det er ikkje dårleg nynorsk som er hovudfienden  

Vestmannalaget med kl r stemneleid

Leidulv Hundvin attvald til formann

Vestmannalaget hev halde årsmøte på Bryggens Museum, og ei fyldig  rsm ting bar bod um eit godt arbeidsår og um kl r stemneleid. Det er grunn til   merka seg at eitt av m ti var eit samm te med Vestlandske Målungdom og Vestlandske Mållag. Mykje ungdom m tte, og talsmannen deira, student Bård Eskeland, bar fram vestmannasynet på norsk målreising. Elles var arbeidsåret merkt av at laget heidrar dei som i farne år gjorde ein nasjonal og kulturell innsats. Soleis hev det vore minnem te for millomalderforskaren arkitekt Gerhard Fischer og for vekunstnaren Ragna Breivik. Og eit av m ti vart halde hjå murmeister Ingv. Rognaldsen i Fjøsangerveien, og var ei hylling til Rognaldsen for den store innsatsen han hev gjort med   berga Reperbanen og alt det som no høyrer til dei rike museumssamlingane der.

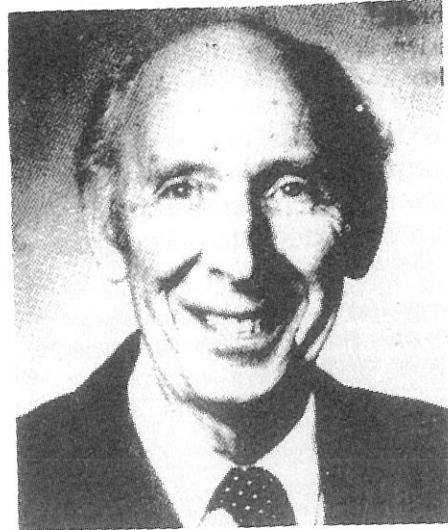
Det var halde 8 m te, av dei var 2 festm te. Talarar hev vore journalist Ludv. Jerald, museumsstyrar Åse Enerstvedt, murmeister Ingv. Rgnaldsen, prost Alv Askeland, forfattaren Jo Gjerstad, undervisningsleidar Erling Virkesdal, landbruksskulestyrar Asbjørn  ye, formannen avdelingssjef Leidulv Hundvin og student Bård Eskeland. På 115-årsdagen til Den Nationale Scene vart bore fram helsing, av di teatret på opningsdagen sin spela eit stykke av Henrik Krohn, mannen som skipa Vestmannalaget og var fyrste formannen. Laget gjev ut sitt eige blad, «Vestmannen», med bladstyrar forfattaren Jostein Krokvik, og bladet er godt umtykt og spreidd yver heile landet.

Val: Leidulv Hundvin vart attvald til formann, og i stjorni vart attvalde: Gunnar Gilberg (varaformann), Ingerd Hirth (kassastyrar), Arne Holm og Sveinung

m ldyrkingi, men bokm lsveldet, som stend attum all tyning av norsk mål.

Eg sa at me bør ha eit skriftmål som må halda seg nokolunde ubrigda ei tid, slik at me slepp finna upp krunet kvart tridje tiår. Eg vil skunda meg   leggja til: eg tykkjer ikkje nynorskrettskrivingi i dag er brukande grunnlag til d t. Sterke konsernative krefter ynskjer   frys  den gjeldande rettskrivingi fast. Eg meiner ikkje at det målet eg skriv her skal setjast i staden, men det bør vera lovleg   skriva det. Nynorsken bør ha eit system og yversyn i m lbognaden (gjerne med mykje valfridom) som er øydelagt i dag.

Beste helsing Bård Eskeland

Leidulv Hundvin

Ones. Varamenn: Finn Vabø, Ingebjørg Gilberg og Jenny Evjenth. R dsmanne til rådet i Bygdelagsnemndi: Ludv. Jerald, Brynhild Horvei, Finn Vabø. M lsmenn til Det Norr ne Gr nlandsLAGET: Arne Holm, Ludv. Jerald, Leidulv Hundvin. Til Kyrkjene nemndi i Bergen: Ellen Vabø, med varamann Ingebjørg Gilberg. Ettersynsmenn for rekneskapen: Bjørn Evjenth og Bodvar Barsnes, varamann Torolv Hustad. For Vestmannen-rekneskapen: Leiv Flesland. Fanevakter: Ingi Toftatur og Jon Askeland. Bladstjorn «Tuftekallen»: Eigil Lehmann, Gunnar Gilberg, Sveinung Ones, Bjarne Strand, Leidulv Hundvin, Lars Bjarne Marøy (ny).

På  rsm tet heldt l raren og forfattaren Ivar Kleiva eit fyredrag um si lange l rartid i Gryllefjord på Senja. 88- ringen gav ei levande skildring av økonomiske hard r, men han kunde og kunsti   krydra talen med glitrande humor som lysti upp i ein kvardag som kunde vera grå nok - både i skulestova og elles, i eit herad som den gongen var sett under offentleg administrasjon.

Tankekorn

Ein einaste bonde
gjev mat til
mange menneske.

Afrikansk ordtak til norsk etter
ei svensk umsetjing av Herman Stolpe

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og beint
frå forretningsføraren eller bladstyrraren

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon (05) 317929/313116

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon (070) 21 429

Forretningsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon (05) 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon (070) 21 307

Etymologisk ordbok kjem

I Vestmannen nr. 3/92 fortalte me at Bjørn Ringstrøms Antikvariat i Oslo hev planar um å gjeva ut faksimileutgåva av *Nynorsk etymologisk ordbok* av Alf Torp. Boki kom fyrste gongen i 1919, og ho hev vore utseld lenge. Vilkåret for utgjeving var 1000 fyrehandstingar.

Alt i mars hadde det meldt seg meir enn 500 tingarar, so boki kjem, slo Bjørn Ringstrøm fast. Som tidlegare nemnt er dette grunnleggjande norskmålsverket 886 sidor, der er 10 000 uppslagsord og prisen vert 390 kronor. Aantikvariatet tek vedvarande imot fyrehandstingar.

Nynorsk antikvariat

Nynorsk antikvariat i Oslo må rekna for eit faststøyt tiltak no. Fyre påske kom antikvariatet med ein ny katalog, den 13. i rekka, og utvalet er som vanleg stort, med mange uventa og tillokkande tilbod. Serleg finn me mange skjønnlitterære og historiske böker i siste katalogen. Millom folk som kjøper böker antikvarisk hev Nynorsk antikvariat vunne seg eit godt umdøme.

Og i katalogen les me at antikvariatet kjøper nynorske böker, i stort som smått.

Målungsdomsnytt

Norsk Målungsdom hadde landsmøtet sitt i Bergen i midten av mars. Etter årsmøtet er styret i NMU slik samansett: Gro Morken Endresen, frå Meland nord for Bergen, leidar; Oddmund Hocl, Nidaros, nestleidar; Ola Kjærstadmo, Otta, økonomiandsvarleg; andre styremedlemer: Dag Hagen Berg, Stokmarknes; Dag Nestegard, Sunnfjord; Gry Anette Øvstegård, Lindås; Mette Laukeland, Orkanger; Osmund Ormset, Tingvoll.

Gåvor til Vestmannen

Robert K. Andersen, Hovin i Telemark, 50,-. Sigurd Askevold, Canada, 50,-. Gustav Hidle, Nordhidle, 100,-. Svein M. Kile, Skjoldtun, 50,-. Arne-Ivar Kjerland, Sætre, 40,-. Per Lofthus, Lofthus, 50,-. Kari Mjåland, Iveland, 100,-. Trygve Straume, Straumgjerde, 50,-. Martha Alvild Tryti, Olsvik, 50,-. Sverre Wetteland, Egersund, 50,-. I alt kr. 590,-.

Målpressa og målsamskipnader

Det var ei tid ein liten knute på tråden millom Gula Tidend og sume mållagsfolk. Gula kom til å brukha vanlege journalistiske mål på mållagsmeldingar, og det hev ikkje alltid vore regelen. Bladet fann ikkje sakdekning for at målelever alltid og allstad gjer det betre i norsk enn bokmålelever. Og skreiv det.

No er det rimeleg å venta best norskresultat av elevar med nynorsk hovudmål. På jamnaden. Den som fyrst lærer norskrikt mål skapleg, lærer vel alltid blandingsmålet på sida. Dette er sagt utan prov. Den vesle bardagen kring Gula enda fredeleg. Både mål og målsak vinn nok på at målblad legg ein litt frisk sleng på mållagstilfanget.

I grunnen var dette berre ei innleitung til det me vilde skriva um Vestmannen og stoda på vår norskmaflanke. Sume veit ok at det hev vore teikn til rivningar. Me tenkjer på uroi kring Norsk Måldyrkingslag med utmeldingar og avisskriving. Vestmannen hev lagt vinn på å vera upartisk, men me trur ikkje det er rett eller tenleg med fullkomeleg tagnad.

Me kann ikkje sjå at usemjø botnar i motstridande synsmåtar på mål og målsak. Båe partar vil, etter det me skynar, styrka den klassiske nynorsken og etterreisa i-målet til full jamstelling. Uroi ligg på anna plan.

På vår veng er me etter måten fåtalde. Siste åri hev talstyrken auka, men i kjerneiningar er det sjeldan tale um ofselege folkemengder. Derimot er det røynsla for at uppsmuldring og indre kniving lett trugar. Fåren er innlysande. Vestmannen vil vedvarande halda seg upartisk, og me vågar spå at uroi vert millombils. Når sjøen legg seg, vil kanskje den norskradikale flanken stå styrkt. Me vonar det.

For Vestmannen er two umsyn yverstelte: umsynet til bladet og umsynet til etterreisingstanken for klassisk norsk med fulle rettar for i-mål. Me uppmadar alle aasenfolk um å setja desse umsyni i høgsætet. Korkje Vestmannen eller venene våre hev råd til noko anna.

J.Kr.

Knut Rysstad

Knut Rysstad, Kristiansand, er død. Det er ein bodskap som vekkjer sorg i målmannskrinsar, for Knut Rysstad var ein mann som både var glad i målet sitt og som var viljig til å ofra for fremjing av god målbruk..

Han var setesdøl og hadde soleis eit godt heimemål å byggja på. Og han gjorde

mange upptak til å fremja god målbruk. I dei seinste åri var han med i Vestmannalaget og i Vestlandske Mållag. Der kom han med idéar som kunde føra til ny framgang. Og då bladet Vestmannen vart sett i gang, tinga han bladet, og han la fram tankar um bladtilfang og anna som vart til gagn og hjelp. Og han var millom

dei mest trufaste gjevarane. I mest kvar einaste gåvelista til Vestmannen var han med, ofte med store summar. Han gav òg ord for at han var ein glad gjevar til ei sak som han trudde på.

Vestmannen takkar denne trufaste venen for godt fylgie.

Å gjera nær av målet vårt!!

Krafttak for kulturfagi trengst på Universitetet

Eit stort dokumentasjonsprosjekt er no i emning

No skal det ordnast upp. Universitetet må taka eit krafttak for den samlingi av kultur som me hev her. Dette sa styraren av Etnofolkloristisk Institutt på Universitetet i Bergen, professor Brynjulf Alver, då instituttet markerte at det er 110 år sidan kulturmennen Arne Bjørndal vart fødd. Dei mange innbedne, studentar, universitetsfolk og folk frå kulturelle samskipnader fekk eit godt innsyn i den rikdomen som Universitetet hev i Arne Bjørndals Samlingar, dei han gav til Universitetet i 1950.

Og i ein takketale peika fakultetsdirektør Norman Vetti på den utbyggjungi som er gjort med at kulturfagi er lagde til Etnofolkloristisk Institutt. Dette miljøet der folk møtest er vesentleg. Bjørndal-samlingi er meir enn musikk, det er ei tradisjonssamling. Her møter me eit miljø, sa fakultetsdirektøren, og han kom med den gledelege upplysning at eit stort dokumentasjonsprosjekt no er i emning og skal vera røyndom.

Dette vart sagt i ei hyggjeleg bordseta på instituttet i Olaf Ryes veg, etter at gjestene både hadde sett boksamling og utklyppsbøker, og hørt upptak av slåttar og folkesongar. Eit framifrå godt songkor gav oss rike folketonar, og dei tri nytilsette fylkes-spelemennene Knut Hamre, Einar Mjølsnes og Leif Rygg hadde trylla fram perlor av den rike folkemusikken. Og soneson til Bjørndal, som òg heiter Arne Bjørndal, takka for heideren som var synt farfaren.

Mangslungen kunstnar

Noko seinare på dagen samlast gjestene i auditoriet i Ulrik Pihls hus i Fossvinckelsgata. I 3 fyrelesingar vart det gjeve ein fin presentasjon av Arne Bjørndal. Instituttstyraren professor Brynjulf Alver skildra kor allsidig Bjørndal var. Han var speleman, tonediktar og visediktar. Han sette tone til songar, og han skreiv musikken til «Storborgbrudlaupet» - saman med Joh. Ludv. Mowinckel jr. Men Bjørndal lika ikkje å laga nye slåttar. Dei vart aldri so gode som dei gamle, sa Bjørndal.

Folkemusikk er ikkje dikta av «folket». Det er spelemenn som hev dikta slåttane, og folket hev teke dei til seg. Slåttemusikken skulde vera tilfang for komponistane. Difor samla dei det store verket «Norsk Folkemusikk». Det er tilfang for komponistar. Men folk må vera

Då spelemannen og folkemusikksammlaren Arne Bjørndal fylte 70 år (i 1952), heldt Vestmannalaget fest for han og fru Anna og andre innbedne. Festen var på Hotell Hordaheimen i Bjørgvin, og her ser me til vinstre Arne Bjørndal, som tek imot ein utskoren klyvhest med ein speleman på ryggen. Det er dåverande formann i Vestmannalaget Ludvig Jerdal som ber fram gåva (som kom ifrå Landslaget for speleman, eit lag som Bjørndal hadde skipa i 1923). Festtalar på denne festsamkoma var toneskalden Harald Sæverud, som døydde no i 1992, nær 95 år gammal. (Bilete teke av Erling Brekke, ein god ven av Bjørndal).

vane med folkemusikken for å kunna eigna han til seg.

Bjørndal skreiv faglitteratur òg, ei bok um Ola Mosafinn og ei bok um Ole Bull og folkemusikken. Og han var ein fin ordkunstnar, han var kjøkemeister i 200 brudlaup. Han gjorde upptaket til å skipa Bygdelaget Nordhordlendingen, til Landslaget for Speleman og til Nord- og Midhordland Sogelag, og han forsømde sjeldan eit møte i Vestmannalaget.

Kjøkemeisteren

var både konfliktløysar og gledespreidar, sa amanuensis Wigdis Jorunn Espeland i si fyrelesing. Og ho synte korleis Bjørndal var ein sterk trendsetjar i dette krevjande yrket. Ein kjøkemeister måtte ha kompetanse på mange umråde, noko ho gav gode prøvor på. Og styraren på Bjørndals Samlingar, amanuensis Ingrid Gjertsen, peika i si fyrelesing på kva Bjørndal fekk gjort. Han var eit yvermenneske, han var heilt spesiell. Og me sit att med ein stor arv etter han: ikking 4000 noteuppskrifter, 1500 ljodband med folkemusikk, 50 timer videoopptak av speleman og songar, 76 utklyppsbøker som er samla av Bjørndal

og Oddmund Dale, osb. Alt i alt ein kulturverninstitasjon for folkemusikken, med serskilt andsvar andsynes vestnorsk tradisjon.

Sjeldsynt konsertkveld

Um kvelden var det fest i Fensal. Der fekk me mange prøvor på folkesong og folkemusikk i ein konsert der Åsne Valland frå Kvam kvad og dei tri dugande fylkesspelemennene Knut Hamre, Einar Mjølsnes og Leif Rygg let felone ljoma.

Ein bok i festprogrammet var helsingar. Det var bore fram gode ord frå Ole Bull-Akademiet på Voss, og frå Hardanger Folkeakademiet, Bondeungdomslaget, Vestmannalaget, Folkedansgildi i Bergen, og samarbeidsnemndi for folkemusikken. Og fylkesordførar Magnar Lussand strika under kor viktig det er å stå vakt um folkemusikken som tradisjon. Spelemannen Leif Rygg bad soneson til Bjørndal taka med helsing til Anna Bjørndal som nærmar seg 95 år og ikkje kunde møta fram.

Og heilt til slutt lydde Bjørndals friske slått «På Ulrikens topp».

Ludv. Jerdal

Sunnmørsgrammatikken til Ivar Aasen

Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset
(red.):
Sunnmørsgrammatikkane til Ivar Aasen
Norsk Bokreidingslag 1992

Den 1. september 1835 kom Ivar Aasen til Solnør i Skodje på Nørdre Sunnmøre; han skulde vera huslærar for dei 6 borni til kaptein Ludvig J. Daae. Då hadde Aasen soikt upplæring hjå prost Thoresen i Herøy sidan 1833, etter han i two år hadde vore lærar heime i Ørsta. På Solnør vart Aasen verande i 7 år, til 21. september 1842 då han tok til på dei lange og landsvide og langvarande ferdene sine med å granska dei norske målføri. På Solnør las Aasen mykje og auka kunnkapane sine, og her skreiv han dei fyrtse utkasti til ein sunnmørsgrammatikk - i 1838/1839, 1840 Og 1841. Ingen av desse grammatikk-utkasti vart prenta; Aasen førde dei inn i handskrivne hefte. Det var 1941-utkastet av grammatikken Aasen hadde med til bisp Neumann i Bergen i 1841; innleidingi fekk Neumann prenta i «Bergens Stiftstidende», og ho vart snart uppatt-prenta i hovudstadsbladet «Den Constitutionelle».

Ivar Aasen hadde slege seg til i Oslo då han i 1848 gav ut fyrtse utgåva av den norske grammatikken og i 1850 den norske ordboki. I 1850-1851 var han heime i Ørsta, og her var det han skreiv 1851-utgåva av sunnmørsgrammatikken, i tidi februar til mai 1851. Denne sunnmørsgrammatikken vart prenta hjå Aarflot på Ekset i Volda, og ei andreutgåva sende Studentmållaget i Oslo ut i 1924, tilskipa av Sigurd Kolsrud.

I boki som Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset no kjem med på Norsk Bokreidingslag, er for fyrtse gong alle utkasti til Aasen med, i rett tidfylgd. Det er å kalla for ei vitskapleg utgåva som fylgjer manuskriptet nøgje. Skriftstyrarane fortel m.a. i eit fyreord at boki er den fyrste i ei planlagd skriftrekkja som vil femna um Aasen-tekster og avhandlingar um vitskapsverk av Aasen. Arbeidet til Aasen med heimemålet vart grunnleggjande for arbeidet hans med andre målføre, og det er tanken å gjeva ut Aasen-tilfang frå dei andre landslutene etter kvart. Oddvar Nes hev ei upplysande og heller utførleg innleiding som nok vert til gagn for dei aller fleste lesarar.

I 1851 og 1924 hadde utgåvone av sunnmørsgrammatikken gotisk skrift (fraktur), som mange i dag hev vanskar

Ivar Aasen etter teikning av Olav Rusti, laga etter eit bilet (daguerrotypi) frå 1850-åri. Elste biletet me hev av Aasen.

med å lesa. I utgåva no er det vanleg latinsk skrift. Aasen-teksti er sjølv sagt på den tids dansk, men burtsétt frå dette er ordleiding og målføring lett som vanleg i Aasen-tekst. Her kjem berre nokre småglint frå dei ymse mållæreutkasti.

1838-mållæra

Det var kanskje heller i 1839 enn i 1838 at Aasen fullførde dette arbeidet, les me. I vår samanheng er det uviktigt; Aasen sysla med sunnmørsmalet tidlegare. Mållæra var, som han sjølv skreiv, alltid den vitskapen som låg hjarta hans nærest. Dessverre hev two oktavhefte med Aasen-manuskript um sunnmørsmalet kome burt på Universitets-biblioteket millom 1957 og 1980, fær lesaren upplyst.

Sunnmøringar vil nok stogga litt ved det Aasen skreiv um ljudverket i sunnmørsmalet i dette ungdomsarbeidet sitt som er meir enn 150 år gammalt. Det er lett å kjenna seg att i dag. Alt då var Aasen i tvil um skrivemåte for opne sjølvljodar (vokalar). Open e grensar i uttale til i (*led, bete, let, res*). Aasen tykte den gongen at skrivemåte med e var mest tilrådeleg i sunnmørsmalet for slike ord. Men han viste til skrivemåte med i på Island. I det riksorske skriftmalet valde Aasen seinare nærest ein gjenomtenkt og varsam millomveg (*lit, driv, grip, men ned, ved, sed*). Men i nynorsk offisielt skulemalet vart i-formene for det meste utkasta frå 1917.

Av ordklassor tek Aasen for seg namnord, varaord, eigenskapsord, kjenneord, gjerningsord, og i mindre mun styrord og utfyllingsord. Aasen brukar latinrøtte nemningar i 1838.

Sunnmørsmalet er jamnast rekna for eit a-mål. Men kanskje med umstridleg rett. Eit serkjenne for i-mål er at det skil millom bøyningi for linne og sterke hok.ord, og og eit slikt skilje fann Aasen 1830-åri, og me finn det i dag, både i tonelag og bøyningsending. Linne hok.ord hev tvifelt tonelag og å-ending i b.f. eintal (gata); sterke hok.ord hev einfelt tonelag og a-ending i b.f. eintal (fjøla). I-grunnlaget kjem elles fram i palatalisert (mjuk eller jmerkt) k og g framfor a i ord som *vikja, saja, spikja*.

1840

Nokor heilsleg mållæra skreiv ikkje Aasen i 1840. Han kallar det eit *tillegg*. Serleg forvitneleg er ein ny bok um stadnamn og folkenamn. Forvitneleg er òg ei jamføring millom sunnmørsmalet og gamalnorsk, ei jamføring med grannemålføri og ei skildring av ulikskapar millom bygdemåli på Sunnmøre. Her er litt um ordleiding, og Aasen reknar opp ordtypar som siste hundradåri hev kome inn i sunnmørsmalet utanfrå - frå det danske skriftmalet eller frå grannemåli - som ord på *an, be, er, ge*.

1841

Som nemnt lenger framme var det sunnmørsmalet frå 1841 den 28 årgamle Ivar Aasen hadde med til bisp Neumann, og det var innleidingi - som Aasen kalla «Forerindring» - som etterpå kom på prent både i Bergen og hovudstaden. I denne utgåva er det kome med ein orddaningsbok og ei samanlikning med islandsk m.m. Serleg legg me merke til «Fragmenter af en Ordbog i Dialekten», ei litit lista yver ord frå sunnmørsmalet, tilstelt alfabetisk, på gode 200 uppslagsord. I det heile var det ei mykje klårtenkt og kunnskapsrik utsyn yver grunndrag i sunnmørsmalet Aasen tok med seg til Bergen sist i juli 1841.

1851

1851-mållæra skreiv Ivar Aasen med den tanken at ho skulde prentast og gjerast tilgjengeleg for ålmenta. Dette merkjer utgåva, som er yversynleg, utvida og meir fulldekkjande, oftast med danske nemningar attåt dei latinske. Ho gjev ei

På uppmoding prentar Vestmannen denne talen som Fridtjov Sørbø heldt på årsfesten i Vestmannalaget i 1956. Talen stod som kronikk i Morgenbladet 31/7 s.å.

Målstriden i dag

Av Fridtjov Sørbø

Det er ei glede og ei uppleveling å standa andlet til andlet med so mange vestmenn. Austlendingar hev stødt ein serskild godhug og vyrndad for Vestmannalaget, den eldste norskdomsfylking i landet. Um andre sviktar og bøygjer kne, vil Vestmannalaget halda fast ved dei nasjonale grunntankane som bar laget fram. Eg lyt få gjera Aasmund O. Vinje sine ord frå 1869 til mine:

*Tak imot mi Helsing, du Vestmannalag!
Til eit vi fram vilja vinna.
Og tru, det var meg ein Fagnadag
no her at kunna deg finna.
Eg mot deg kjende stødt eit Drag;
Det er 'kje mange slike.
Og d'er med meg som annat Slag,
at Like søker Like.*

I tidi etter 1850 sanka ein norsklyndflokk her i byen seg til arbeid for nasjonale saker som venta på ei løysing. Det var menn som Georg og John Grieg, J. E. Unger, Jan Prahl, Marius Nygaard, Henrik Krohn og andre. Bjørnstjerne Bjørnson budde i Bjørgvin 1857-59 og fann sitt rom i veneringen. Dette var upphavet til Vestmannalaget, som Henrik Krohn skipa i 1868 - for 88 år sidan.

Vestmannalaget sette seg store mål; det vilde «kvessa Tjodskapshugen hjå Lagsmennene og fremja Nordmannskapen i Landet». Laget hadde ei rik vokstertid i 70-åri. Det vart ein midstad for norsk reising i mange leider. Her tala Vinje og Bjørnson, og her spela Ole Bull. Bjørnson hadde varm samhug med Krohn, og i 1870 kalla han Vestmannalaget «det eneste demokratiske i vort Land».

På skipingsdagen minnest me Henrik Krohn. Han var ein fin og trufast mann som aldri trøytta i striden for eit norsk Noreg.

I det siste hev det reist seg ein hard og kvass strid millom målmenn. Mange trur at det er usemjå frå 1938 som logar upp att; men det er eit mistak. Den hev vara i alle år sidan riksmaktene tynte norsk mål. Striden byrja på årsmøtet i Noregs

Fridtjov Sørbø

Mållag i fjor. Professorane Sigmund Skard og Olav Midttun, og den flokken, prøvde å renna Noregs Mållag i koll. Samskipnaden gjorde for lite, vart det sagt. Han var for gamaldags. Nye menn og nye signal laut til, um målreisingi skulde lukkast.

Det er vel ikkje mange som er fullnøgde med arbeidet i Noregs Mållag. Det kjem me visst aldri til å verta, og skal det inkje heller. Men det undrar oss at det var Sigmund Skard som brukta dei sterkeste ordi på årsmøtet. For nokre år sidan sat Skard i landsstyret. Det synte ikkje so ovleg etter honom den gongen, og han gjekk sjølvmint ut or styret. Det var vel fordi han ikkje tykte det trøngst so mykje organisert målarbeid.

No kastar Skard seg opp til domar og resfar yver stjorni åt Noregs Mållag. Det er noko som ligg under. Sigmund Skard er med i Språknemndi, eit organ som hev til fyreloge å sameina dei two skriftmåli. Målfolki i Norsk Språknemnd tenkjer at Noregs Mållag kan verta ein tenleg reidskap for samnorskpolitikken. Difor gjekk dei til åtak på landsmøtet. Dei tala um ekspansjonsline, um nye tider og nye krav. Men det var dødslina, gamle tider og gamle krav dei representerte!

Samnorsk-åtaket på Noregs Mållag førde ikkje fram, og den usigeren greider dei ikkje å tolka. No fér dei upp gjennom dalar og ned langs strender og talar um blindskap og evneløyse hjå deim som vil halda uppe eit reint, fagert og fulltonande norsk mål. Og dei skriv um skynsemd og samarbeid, dei som slo ned i-formi, stengde Aasen-folket ute frå alle offisielle målnemnder fyre 1938 - og deretter tok alle plassar i Norsk Språknemnd. Dei hadde ikkje bruk for oss.

No melder motburden seg. Då er det andre læte. No trengst Aasenfylkingi. Men me svarar: Dei fær hjelpa seg sjølv! Målfolket hev aldri gjeve medlemene i Norsk Språknemnd nok mandat. Dei er ikkje valde av oss. Dei el kalla av riksmaktene til å likvidera ny-norsk mål.

På eit møte i Orkdal Mållag for ei tid sidan gjekk Sigmund Skard til åtak på «vestlandske stivstikkarar som jamrar seg over at nynorsken ikkje lenger er så «rein» som han var på Aasens tid». (Nidaros 22/11-55.) Eg kjenner ingen vestmann som ynkjar seg på den måten. Men eg veit um mange som syng med Aasen:

Naar dei Lygn um Landet senda rundt, og Sanningi forvenda i ein Storm av Skraal og Ljod; naar dei truga Folk aa tegja, som eit Ord imot vil segja, tak det alt med tolugt Mod.

Og mang ein vestmann segjer med Aasen: «Eg heve no alltid haft ein Otte fyre det, at det vilde ganga baade seint og ubeint med denne Freistnaden, at ymse duglege Menner vilde verda trøytte, og at ymse Fuskarar vilde stiga upp og freista paa aa skjemma heile Verket».

Fuskarane hev lenge haft framgang. Men dei skal møta sin dom.

Professor Olav Midttun skriv (Gula Tidend 22/11-55) at Noregs Mållag ikkje skal leggja seg opp i striden um skrivemåten. Riksmaktene avgjer all

Til s. 7

Frå s. 6

rettskriving; det hev aldri vore ei sak for Noregs Mållag. Men sjølv var då Olav Midttun med i rettskrivningsnemndi åt Noregs Mållag i 1936. Hev han gløymt det? Midttun skreiv under på kritikken utan å dissentera.

Meiner Olav Midttun at målfolket heretter skal arbeida i blinde, utan å passa på at det som dei strævar for inkje vert rive ned? Midttun hev vel ikkje skift syn etter at han vart målkonsulent i Kyrkjedepartementet?

Eg kan segja det stutt og greidt: I målstriden fylgjer me ikke Olav Midttun og Sigmund Skard. Me trur på *Ivar Aasen og åndsmakti i norsk mål*.

Medlemene i Norsk Språknemnd fortel seint og tidleg at dei two skriftmåli skal støypast i hop på norsk folkemåls grunn. Men kva meiner dei med folkemål? Dei meiner mangt og mykje. Serleg mangt.

I stortingsdebatten um Norsk Språknemnd sa ordføraren for saki, Kristian Langlo - som fekk sæte i nemndi, at dei valde ordet folkemål avdi det «har fått eit så rikt og stort innhald gjennom alle dei år det har vore brukt!» (Stortingstidend 1951, s. 2649.) Fyr valde ein mest mogleg eintydige nemningar til vitskapleg bruk.

Norsk Språknemnd gjeng nye vegar. Her skal allting fljota, vera uklårt og tvitydigt. Dette er typisk for den politiske verksemdi åt Norsk Språknemnd. Me lyt minnast eit ord av Arne Garborg frå 1913. Etter ei samrøde med Johannes Lavik i Bjørgvin skreiv han i dagboki si: «*Den Maalforskningsnemndi som siste Storting gjorde Krav paa (og gav Pengar til) ynskte me baae til Bloksberg; anna enn Ugagn er ikkje ventande av den.*»

Garborg kom snart attende til «Samrørings-Maalmendri» og spådde: «Ei slik Nemnd kan vist ingin Veg koma, men Uhugnad, Mistru, Krangling vert her, og Framgangen i Maalarbeide vil stana, so lengi dette stend paa.»

Stoda er den same i dag. Det er vonlaust å driva målreising so lenge Norsk Språknemnd hev makt til å brjota ned og riva sunder.

Norsk Språknemnd rådlegg og røystar attum stengde dører. Medlemene vil hindra kritikk frå folk som brukar det norske målet. Men det skal aldri lukkast.

På eit møte i arbeidsutvalet 28. september 1955 sa t.d. nemndformannen (vald av Det Norske Samlaget) at formi *barn*, som er nyn. eintal - og bm. eintal og fleirtal, og *born*, som er nyn. fleirtal, bør jamstellast i landsmål fleirtal. Formannen, som høyrer heime i den nynorske gruppa, visste at umboti braut med norsk folkemål. Men han tykte det var viktigare å få samsvar millom nynorsk og bokmål. Her ser me korleis dei tolkar fyremålsparagrafen um samling på norsk folkemåls grunn. (Meir um dette i Fridtjov Sørbo: «*Målakademi eller avnorskingsnemnd?*» (1951), s. 4-6. Prenta uppatt i Vestmannen nr. 7/1990. J.Kr.)

Det norske formverket vert brote ned, vokalharmonien skipa, den norske stilren riven sunder og ordskatten lyst i bann. Dei talar um demokratisk vokster og sosial reising. Men det er språkleg anarki som vert resultatet. Samnorsk er ikkje eit skriftmål; det er ein partipolitisk svindel.

I arbeidet med å brigda den nynorske skriftnormalen får riksmaktene hjelp av lingvistar som reduserar målet til eit sosialt fenomen. Dei skynar ikkje at tungemålet er bunde usegeleg vårt og fint til det inste og djupaste i kvar einskild, at det hev farge og klang frå barndoms liv og landskap.

Det er forunderleg kor nært du er knytt til heimegrendi, til folket og naturi. Dette lendet tonar stødt fram att i store stunder, varmt og brusande. Du møter sumardagen i fjellbygdi. Doggi smelte i den svale morgon, og jordi anga søtt. Du ansa ikkje på fyrre dagen var liden, og det ropa heim. Då var nevane svarte av mold, og du ottast at mor skulde vaska burt sjølve jordangen, han me so gjerne vilde ha med i sengi. Men likamen var trøytt attpå ferder i skog og mark, og snart sovna ein, trygt og godt. Dette er barndomslandet, lukkelandet, som aldri kjem att meir.

Men det er eitt som ikkje kan takast ifrå deg, og som du aldri treng missa: *Morsmålet*. Eg kjem til å minnast mine eigne dagar i barneskulen på Dovre. Me las framandmålet, og me skreiv det. Det var eit mål utan själ, totte me. Det tala ikkje til oss, var berre stive og kalde bokstavar.

Men fyrre me skildest for dagen hadde

me lov til å syngja på heimemålet. Enno minnest eg vel kor det vernde, når me song med Blix at det livna i lundar og lauvast i lid. Då kom vårt eige på innstig, då song hjarto med, og hugen vart varm og klår.

Liti var skulestova, ikkje serleg tidhøveleg heller. Men det var lukketonar som strøynde til sjæli, der me stod og song med ihoplagde hender. Best eg lyder samsong, stig dette minnet fram att, like heimekjært og mjukt kvar gong.

Det er ikkje sant at tungemålet er eit sosialt fenomen og inkje meir. Morsmålet er vår dyraste eige, vårt sjælelege sanningsvitne på jord. Difor skal det reisast til nytt liv, og ovra seg fritt og fagert på gamal grunn.

Godt år for Dag og Tid

Rekneskapen for den nynorske vekeavisen Dag og Tid syner at 1991 var eit rimeleg godt år med eit yverskot på 106 662 kronor (i 1990 var yverskotet på 117 666 kronor). Samla driftsinnkomor var siste året på 6 258 389 kronor, driftsutlogone var på 6 061 407 kronor.

I 1990 fekk Dag og Tid eit tilskot frå Riksfondet for nynorsk presse på 70 000 kronor. Noko slikt tilskot er ikkje bokført i 1991. I 1991 hev bladet investera for kring ein kvart million kronor i ymse utstyr utan nye låneupptak. Attåt bladdrifti driv Dag og Tid med god vinst ei viss forlagsverksemeld; bladet hev eit nynorsk ordrettungsprogram for datamaskin-brukarar og dessutan læreheftet «*Stilskriving og nynorsk språkbruk*» som er prenta i 45 000 eksemplar og hev vorte noko av ein klassikar, serleg for elevar med bokmålsbakgrunn i den vidaregåande skulen.

Upplaget for Dag og Tid er på lag som i 1990, då det stadfestat nettouplaget var på 7074 blad. Viktugaste tingarsankingi i 1991 gjekk yver telefonen. Dag og Tid meiner det er gode voner for jamn og lønsam drift i 1992 med.

Nytt liv i gamal arv

Av Arne Horge

Gyldendal i Kjøbenhavn byrja i fjar med ei rad skrifter som dei kalla «Gyldendals pamfletter». Eg tok til å undraast på kva ein pamphlett i røyndi er, og eg slo upp i ordbøker. «Pamphlet» er eit engelsk namn, «Flugblatt» er tysk, «brochure» er fransk, «knjizica» er kroatisk, «smædeskrift» er dansk, og på norsk namnet «flogblad». Altso, det norske og det tyske namnet eg fann, fortel at ein pamphlett snøgt skal kunne sendast kring land og strand til folk flest, og slik me skjørnar det franske namnet, skal ein pamphlett vera på fåe sidor og gjerne innehalde biletet eller teikningar, dansk mål hev biti seg merkje i dei personlege åtaki som tidt finst i pamphletten, medan det kroatiske ordet tyder «liti bok» og difor ser det ut til at ei skrift med noko lengd også kan kallast for pamphlett. Kva som ligg til grunn for det engelske ordet, det kjenner eg ikkje til, og sjølvsgått finst det ein heil del fleire ord enn dei her nemnde som tek fyre seg denne luten av bokheimen.

Med prentekunsti, som kom kring 1450, baud høvet seg til å laga eit flogblad i stort tal for å påverka folke-meiningi. Dei vidfemnande bonde-uppreistane i Tyskland under reformasjonen samla i 1525 krav sine i eit flogblad som på framsida syner ein trugande bondeher. Flogblad er billede og lette å taka til for underkuva folk, det hev soga sidan synt fleire gonger.

- Og eg kjem i hug den ortodokse munken Ivan Vysjinskij frå Ukraina som svara den katolske motreformasjonen med logande flogblad mot katolikkane: «Lit ikkje på den romerske paven og alle ljugarprestane

hans! Hav tiltru til heimbygdi di, og ikkje til kongen og tilhengjarane av det romerske pavedømet! Illtru deim i dag, i morgen, og i overmorgen! Hav ikkje tillit til deim i tidi som kjem og ikkje i all æva!»

Tru kva ein skal segja um «Olaboka» til Jon Neergaard? Ho kom i minst fem upplag, fyrste gongen i 1830, og ho gjorde mykje til at me fingo bonde-stortingi i 1833 og 1836. Med stød frå det kroatiske

ordet «liti bok» kan me vel ogso binde denne skriften inn på båsen me no hev stelt til.

So vender eg meg for å sjå korleis pamphletten frå Kjøbenhavn høver inn i denne båsen, for eg hev nådd i «Tag pengene og stik af» av Lone Kühlmann, eit allsidigt skrivande menneske med røynsle frå fjerrsyn og blad. Undertittelen er: «Om plat, blær og facaderæs». - Ordet plat kjenner me best frå det danske «plattenslager», ein person med smak for å tøygje sanningi lenger enn ho hev godt av, «blær» høyrer i hop med gjerningsordet «at blære sig», og «facaderæs» lyt etter det eg kan skjøne vera kapplaupet millom dei som held utsjånad og ytre ting som høgste meinings med livet. Med folkeleg mål gjeng Lone Kühlmann til friske åtak på alt saman i beste flogblad-stil, og ho kvider seg ikkje for å nemne folk med namn. Hev er heller ikkje tale um langdryg underbyggjing av påstandar, for då vilde det i alle fall vorte «bok» utav det: «...Jeg vil gerne understrege, at jeg skelner mellom problemer og tragedier. Bare alle gjorde det. - Når jeg for eksempel leser i avisene, at stort set hvert tredje skolebarn i København har alvorlige problemer og må til skolepsykolog, så er min første tanke, Gud hvor det er forfærdeligt. Men min tiltagende kynisme gør, at den tanke er skarpt forfulgt af en mistanke om, at hvis ikke der var så mange skolepsykologer, så var der sikkert heller ikke så mange problembørn ...»

«Tag pengene og stik af» er på 62 små sider. At pamphletten ikkje hev biletet er ikkje noko sakn i dag, me hev nøgdi av biletet. Eg tykkjer òg det er greidt at det er litevæta lengd på ei sovori skrift, for tilvera vår er nok upphogd som ho er, men stort lenger toler heller ikkje ei stendig hardtslåande framstilling å vera utan å verta keisam, endå Lone Kühlmann skriv både godt og morosamt og lettskjønelegt.

Stutte flogblad vil anten drukne i reklameflaumen eller tapa mot avisone. Men skrifter med noko lengd som radtalande femner um ubrotne rundgangar i tilvera, er det skort på for folk flest. Den sprenglærde kan lesa «Tag pengene og stik af» med ein smil um munnen, medan på hi sida den som aldri les bøker orkar nett so langt som dit. Dimed slær eg fast at «Tag pengene og stik af» fyller kravi til ein råkande pamphlett for vår tid.

EG FOR MEG OG DEG!

EG er meldingsbladet til Norsk Målungdom.

I EG finn du artiklar om grunnlaget for målreisinga, norsk mål, dialektane og nynorsken og mykje organisasjonsstoff. Alle som vil fylgja med i kva som hender i fremste rekka i målstriden bør tinga

EG. EG vert av mange sett på som det viktigaste målpolitiske tidsskriftet i Noreg.

Ting EG du òg! For 100 kroner i året får du seks nummer av EG i postkassal
Nytt slippen nedanfor, eller sett pengene beinveges inn på postgirokonta nummer
0823 0943010, og merk giroen "bladpengar".

EG vil tinga EG!

Namn:.....

Adresse:.....

.....Nr./stad:.....

Underskrift:.....

SEND TIL: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 OSLO, Tlf.: 02-304043

Den norske aldehagen

TUFTEKALLEN

Or «Tuftekallen»
27. februar 1992
Av Eigil Lehmann

Aldehagen

Gode vestmenn og målungdomar. Velkomne i lag, ynskjer Tuftekallen. Godt at vene råkast og sökjer råd saman. Det kann agast store ting utav slikt, langt ut yver laget vårt. Me er huga til å tru at det varslar um vår. Vår yver hagen vår, den norske aldehagen. Lat meg segja det so:

*Og brådt er våren komen yver hagen
og mangfald angar vakna upp av blunde
og liv som löynde seg i lauv innunde
stig ut or sveipo nyfödt fram i dagen.*

*Sjá kvita liljar skjota upp or snjono
lik elding-geislar, solareld upptende
og millom grøne blad, som himmelsende
blåsymror tona fram, med lit tå sjono.*

*Og soli speglar seg i gul soleia
og renner blodet sitt i rauda roso
og tungleg falla drop tå himmel-ljoso
i mett orange-blom og akeleia.*

*So verta fagre draumar, Far vår drøynde
- dei soli såg der ho i regnfall lyste -
i skire blomster-emne innehyste
og verta - livande - som blomar røynde.*

(Er du i ev um kven eg meiner med Far vår, so hugsa etter den bøni du og me alle kann: Fader vår.)

Måldyrking

Finna dad galne med málid vårt er létt. Men finna út dad rétta er ikki só greitt. Dad galna er nó dad dad er, men dad rétta kann vera só mangt. Dad vert ad gera eitt val. Dad er um lag sum ad laga musikk, komponéra. Laga eitt stykki sum ingin annan hevir skrivid fyrr. Skapad nokod nytt.

«Gjøre Noget af Intet eller af en ubequem Materie», sadi Pontoppidan. Og slikt er alltid undirlagt kritikk. Mid kann ikki vera fundamentalistar, ikkje eingong Aasen-fundamentalistar, ikki blintrúandi. Me verta aldri ferdige med ad prøva allt. Prøva allt og halda på dad besta.

Helsing Tuftekallen

Um málbrúkin

Mí meinung um málbrúkin er eitt med hvad eg hevir borid fram í kvædó míni og stundom í laust mál: At dad má leggiast yvir frá dansk-svensk skipnad til norrøn skipnad:

1. Tvífelt vokalverk í samhøvi med gamal skilnad millom langi og stutti vokalar, a-á, e-é, i-í o.s.b.
2. Samhøvi millom palatal g/k og etterfylgjandi vokal, só ikki berri i, y, ei, øy , men og e, æ, ø má merkia palatal k/g utan nokon hjelpi-j.
3. J ettir konsonant byr skiftast út med i, telia, kyrkia o.s.b.
4. Uppatréting av dad gamla vokalverkid í endingar med i-a-u, i samhøvi med sydvestlendskt málþóri. Nyvokalar ettir burtfallin n med æ-a-ó ettir gamal in-an-un, jamfør Vossamál.
5. Gamal, nó daud, d/t ettir vokal byr skrivast d i alli ordklassar: «dad, husid, hiartad, nokod, annad, kastad (ipf og flt kastadi)» o.a. Her er dad ei léttum um d vertur skrivin stungin, og ei sterkt avmerking av málid sum norrønt mál saman med íslensk og færøysk.
6. Fullt høvi til og réttleiding í ad stíla málid med tal-bøyging í verb og kasus-bøyging í navnord og pronomen.
7. Inn-att-setning av hv- ettir dad gamla hvad, hver, hvór, hven o.s.b.

Eg hevir vinglad millum r-skrívning og r-burtfall í endingar, men hevir innímillum stadnad vid dad dansk-svenska mynsturid med haldin r i nótid og sterki verb, «finnur, kemur» men ikki i adjektiv, difor «sterk, stór, hvít». Líka eins heldur eg på r í «attur, dykkur» og «ettir, yvir, undir», men dá uttan høyrandi r í framburd. Só og «hevir, gerir, torir».

Til swarabhakti-vokal nyttar eg -u (vetur, fingur, bokur o.s.b.)

Ei sjúkusoga

(Or ein eldre «Tuftekall»)

Han Laurits var elstigútin pá Plasset uppundir Valásin. Dei hadi dad rópid pá seg dar uppi, at dad bar ikki vitid í vegin

fýri deim - sum mid segja - færøyingarna segja at «dei trakka ikki nett í vitid». Ungdómarni nidri í Víkinni var ikki líkari enn adrístadna, og gjordi seg út um ad hava han til lógi. Ein dag han var dar í lagæ var dad einn sum tók fram ein narrispegin, ein sóvordin sum tóygir speglingæ dupp eldur til síðó, og baud honum Laurits ad fá spegla seg. «Dú er sjúk, detta æ kusmó, du má heim og leggja deg med einn gong», sa han. «Sjá sjølv koss dó sér út». Laurits skodadi í spesgilin og var forstókkt, han var só upprútnad ad sjá til at dad var ikki líkt seg. Han tók út på heiti flekkæ og beinadi heimettil dad snøggasti han vann. På vegin uppigónum dalarni strauk han framum ein annan ungdóm, sum undradist pá at han var í ein slik hast. «Eg er sjúk», sa Laurits. «Eg má heim og leggja meg med einn gong!» «Er dó sjúk», sa hin adri, «hvad er dad sum er át med deg dá?» «Ser dó ikki koss eg sér út?» sa han Laurits.

Eigil Lehmann

Håkonshallens venner

Håkonshallens Venner hev halde árviss bankett og årsmøte i Håkonshallen. Som vanleg var det stort frammøte, og medlemstalet i Venneforeningi er 540, det er ein auke frå áret fyrr. På årsmåtet la formannen Franz Sander fram ei årsmelding som vitna um stor aktivitet til beste for Hallen. Det vert spreidde mange upplysingsskrifter, og foreiningi er sterkt interesserti at Hallen skal syna seg i representativ stand.

I styret for Håkonshallens Venner var Eldrid Munck og Hans-Emil Lidén på val. Dei hadde etter mange styreår sagt frå seg attval og fekk takk og blomar. Nye i styret vart Andreas Grieg og Helga Lorentzen. Frå fyrr stend formannen Hans Sander, Svein Steen Thomassen og Staale Kolbeinsen.

Eit morosamt programinnslag på sjølve årsmøtet var eit attersyn på den velkjende striden i etterkrigsári um taket på Rosenkrantz-tårnet. Ei gruppe på 3 medlemer siterte i samtalform sterke innlegg i Bergens-pressa og Oslo-pressa, innlegg for eller imot skrått tak og for eller imot «flatt tak». For mange var det eit møte med ein typisk historisk miljødebatt, for dei yngre var det nok helst nytt stoff. Men friskt var det i allfall.

Og etter årsmøtet gjekk festlyden til festleg duka bord i Hallen, der formannen baud velkommen til bords, og der det både då og seinare på kvelden var festleg musikk og stor fagning. Formannen og frua førde opp marsjen.

Harald Sæverud til minne

Harald Sæverud er gjengen burt. Han var nær 95 år, arbeidsfør mest til slutt. Noreg hev mist ein av sine mest ruvande toneskaldar. Han skapte verk som vert ståande, musikk som kjem til å verta spela i hundradår framryver.

Og han var ein allsidig kultur-mann, god ven med spelemannen og folkemusikksamaren Arne Bjørndal, og heilhuga talssmann for dei målfolk som bygde på Ivar Aasen-grunnen. Nokre gonger, sist i Ålesund i 1970, var han med på årsmøtet i Noregs Mållag og song sterkt ut mot all målblanding og alle samnorskankar. Der hadde Ingolf Håkon Teigene eit intervju med Sæverud for Sunnmørsposten (attgjeve i boki «Vestmannalaget i 110 år»). Der sa Sæverud:

«Tenk på «Draumkvædet» somi stadig rikere sproglig utvikling ble overlevert fra slekt til slekt. Og så kommer vi frem til Ivar Aasen, hvis storverk det er at han av kjernen av de rikest utviklede dialekter skapte nynorsken - et nasjonalt monument uten sidestykke i vår tid. Og uten sammenligning det storr-

ste enmannsverk i alle ti-ders sproghistorie. Og han hadde jo også den enestående sjanse at han kunne nedfelle de friske, gullførende strømninger til hamret gull i det skriftspråk han skapte».

I intervjuet fortalte Sæverud um eit tidlegare møte i Noregs Mållag, i Øystese. Då var det ein som sa halvhøgt då Sæverud gjekk fram: «Men vi er flest!»

«Ja visst, de var også flest de som bestemte at stavkirkene skulle nedrives!» svara Sæverud. Og han lagde til:

«Og de er også flest de som med sin sprogpoltikk i dag høster de bitre frukter av å ha sveket Ivar Aasen.»

Harald Sæverud var Kommandør av St. Olavs Orden, og han var heiderslagsmann i Ivar Aasen-sambandet og i Kunstsnersamfundet i Bergen.

Ludv. Jeral

Sagt:

Ritual

Ser ein på ritual verda over, har dei fleste i seg svært mange handlingar som ville verka mildt sagt påfallande om ein utførte dei i andre samanhengar.

Arnhild Skre i «Administrering av kjensler» i Dag og Tid.

Verdsens plagor

Jeg har lagt Mærke til, at adskillige onde Ting i Verden kunne enten forebygges eller gjøres taaleligere ved et simpelt Middel, nemlig - ved at spise dyttig».

Ivar Aasen i dagboki på Nidaros-ferdi juli 1842.

Skjer i sjøen

Det er mange skjer i sjøen, og no og då går vi i vatnet kvar og ein. Då er det godt med ei vensam hand til hjelp og studnad opp på det turre land att.

Den siste setninga skal vere stikkord til det som var usemjø i fjar: arkaiske ord og vendingar. Eg trur at dei fleste av oss ser med andre og friskare øye på desse ovringane i dag enn for eitt år sidan. Alt er berre ein overgang, sa reven då han vart flådd! Skriveskikkane våre er berre ein vane, sa Ivar Aasen. I det stykket fekk han òg rett. Berre så synd at me skal vere så tungnæme!

Oddvar Støme, Risør, i målungdomsbladet EG.

Lagleg for fuskarar

Jeg finder ikkje, at det nu er nogen «Ti» for et Blad at skifte Sprog; derimot finder jeg, at det vilde engang være Tid til at rette noget paa endeele slemme Sprogbomberter og unorske Udtryksmaader, som i den sidste Tid synes at have vundet meget Indpas; det vilde ialfald være mere nødvendigt end at studere paa hvad Sprogform der skulde være bekvemmemst for alle de Fuskere, som kunde faae det Indfall at ville skrive i et Sprog, som de endnu ikke have lært.

Ivar Aasen i brev til styret for «Andvake» april 1871.

Anglomanisk apostrofysteri

Det kan se ud som det danske folk er ved at blive grebet af et apostrofysteri.

Dansk Sprognævn advarer mod den ukorrekte brug af apostrof-s og opfordrer alle skrivende til besindelse.

Sandsynligvis forgæves.

Erik Hansen, professor i dansk, i «Nyt fra Sprognævnet» 1992.

**Spreid Vestmannen
Kjøp NBL-bøkene**

- * Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året, årstinginga for 1992 kostar 90,- kr
- * Mål og Makt nr. 4/1991 har kome. Der finn du:

Feil farge til feil tid? Målstrev og samtid av Reidar Mathistad
Kven eig nynorsken? av Kjell Venås
Nisseluva som europeisk hovudplagg av Jan Terje Faarlund

- Send meg M&M nr. 3-4/1990 **Tradisjonar i sogeskrivinga**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 1/1991 **Det nasjonale spørsmålet**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 2/1991 **Den nynorske ålmenta og dei nynorske avisene**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 3/1991 **Nynorsknormalen**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 4/1991 **Målrørsla: Feil farge til feil tid?**, 20,- kr
- Eg tingar M&M i 1992 for 90,- kr

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 OSLO

mål og makt

Akademi

I Språkleg Samling nr. 1/1992 kjem RTE redaksjonelt med eit lite spark til *Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur*, riksmålsakademiet, som skulle ha eit «lett komisk navn» sidan det er ein «privat klubb».

Me skal her berre halda oss til sjølve ordet *akademi*. Er det «lett komisk» å bruka namnet um ein «privat klubb»? Me er ikkje meir vitande enn RTE, snarare umvendt, og me gjekk difor til alle allkunnebøker og framandordbøker som er tilgjengelege. Tydingi av akademi er allstad samanfallande: ordet er gresk (*Akademeia*) og var namn på ein heilagdom for segnhelten Akademos i det gamle Aten; Platon hadde her ein høgskule som fekk namn etter staden. I dag vert ordet bruka i two tydingar: 1. *Selskap av vitkapsmenn eller kunstnarar med vitskaplege el. kunstnarlege fyremål*. 2. *Høgskule eller høg fagskule*.

I namnet ligg det ingen fyretsetnad um at akademiet skal vera offentleg; det kann godt vera privat. Namnet vart teke opp att i renesanseneti, og den mest kjende skipnaden med akademinamn no er kanskje Det franske 'ademiet - Académie Française, skipa i 1635. So det må nok medgjevast at riksmålsakademiet, elles litt av ein ungkalv i akademisamanheng, ber namnet sitt med like stor rett som andre i bransjen. Det er kanskje rimeleg å spryja um ikkje nydøypte akademi i dag helst siktar på å skapa tvilsam age og ærefrykt med eit gammalt dåpsnamn som berre er halvskyna. Med andre ord joletreglitter. Um slike tankar og kjenslor låg bak sparket frå RTE, so vil ikkje me leggja han til last.

Sidan me fyrst nemner *Språkleg Samling*, peikar me på ein god artikkel av Eric Papazian um mål, nasjonalisme, rasisme, pluralisme, knoting m.m. Rase er eit biologisk fenomen, som ikkje hev noko å gjera med geografi, sociologi eller nasjonalitet, minner han um. Med rette. Ei klår utgreiding, vel gjenomtenkt og sers sakleg.

Jarl

Kryss & Krim

Til påske freista Hordaland Mållag seg med eit nyttak. Laget gav ut eit påskenummer *Kryss & Krim* med krimforteljingar, kryssord, ordgåtar og biletgåtar (rebusar) av ymist slag. Bladstyre var Borghild Gramstad, Karin Monstad og Marit Konglevoll. Teiknarar Kay Åge Grøtan og Bente Bergetun Hauge. Fire Hordalands-forfattarar skreiv novellor, Einar Økland, Solfrid Sivertsen, Per Olav Kaldestad og Ragnar Hovland.

Heftet kom i eit upplag på 4000, sidetal 20, med sal gjennom mållag og i sume bokutsal og kioskar. Pris 25,-kronor. Ingår Arnøy på mållagskontoret i Bergen fortel at salet hev vore bra, og ein stor part av upplaget er avhenda. Postordresal etter ei lysing i Dag og Tid bar god frukt. Godt påkome, tykkjer me. Og ein freistnad som må verta meir enn eit eingongstiltak!

Norsk Bokreidingslag L/L

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Ivar Aasen, teikna av Leif Raa

Verdfulle bøker um mål og målreising

Gustav Indrebø: Norsk målsoga

Det klassiske bokverket um den norske målsoga. 504 s. 1951. Berre få eksemplar att. Hefta kr 250,-

Gustav Indrebø: Kva er målreising?

Artiklar i utval ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes 1976. Hefta kr 50,-

Gustav Indrebø: På norsk grunn

Artiklar i utval ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes 1989. Hefta kr 125,-

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målalkymi

Debattskrift um norsk språkstrid og språkpolitikk. 1985. Hefta kr 24,-

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle

Kritisk gjenomgang av offentleg norsk rettskrivingspolitikk 1991. Hefta kr 160,-

Ivar Aasen: Norsk Målbunad

Synonymsamling med ordtilfang samla i bolkar etter umgrip og tyding.

1975. Hefta kr 60,- i band kr. 80,-

Bondevik, Nes og Aarset (red.):

Sunnmørsgrammatikkane av Ivar Aasen

Den fyrste samla, vitskaplege utgåva av alle utkasti Aasen laga til grammatikken yver Sunnmørsmålet.

12992. Hefta kr 180,-

Spør etter bøkene hjå bokhandlaren eller send beinveges tinging til:

Norsk Bokreidingslag

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

MARØY LARS BJARNE
ELISMARKEN 14
5034 Y LAKSEVÅG
ANTALL EKS 1

ISSN 0800-8647

Frå s. 5

Sunnmørsgramatikken

god innføring i sunnmørsmålet, enno nytteleg framimot år 2000. Både i 1951 og tidlegare hev Aasen med dativendingane i namnord; i dei beste sunnmørsmålføri er dei fullt levande framleis, men Aasen kom til å bruka dei lite i riksnorsk samanheng, då med eit visst undantak for bunde fleirtal som heiter skogom, stokkom, kvistom - i sunnmørstalemål *skogå, stokkå, kvistå*. Eg saknar umtale av i-endingar i bunde hankyn eintal som hev ete seg utetter frå Aasens eigi heimbygd; um Aasen med vilje let vera å nemna det eller um det hev kome til sidan, veit eg ikkje - som *guti, skuli, daji*.

1851-mållæra var tenkt både for sunnmøringar som vilde setja seg nøgnare inn i sitt eige målføre, og for vitehuga lesarar andre stader ifrå som hadde fagleg ans for sunnmørsmålet. Sunnmørs-grammatikken til Aasen hev stetta både uppgåvone til i dag. Ingen hev so langt våga seg til med nokon ny sunnmørsgrammatikk som skulde tevla med Aasen-grammatikken! Oddvar Nes kallar grammatikken eit meisterverk for si tid, og mållæra er vedvarande eit mynster.

Utgjevarane no hev sett opp eit samleregister yver målføreord i sunnmørs-grammatikkane. Registeret vil vera til letta og hjelpe for dei som brukar boki. Ordi i registeret er oppførde med standardskrivemåte, noko det kann vera gode grunnar for. Men for sume sunnmøringar kann det vel i serhøve føra til litt hovudbry; eg hadde vanskar med å finna ordet *haina* som på normalmål heiter *hadna* (ord for unggeit fyrr ho før kje); på sunnmørsmål heitte det *haina* i 1838 slik det heiter *haina* i dag - i den mun det finst att geitehald.

Det er gledeleg at Aasen-manuscripti no kjem, og med studnad frå mange vyrdande instansar: Styret for det vitenskapelige forskningsfond til Bergens Uni-

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

God og rimeleg mat
får du på

**Kaffistova
til Ervingen**

Torgegarden, Strandkaien 2
5000 Bergen

Johannes Midje burte

Ein kjend sogning, fjellstoveigar Johannes Midje, Aurland, er gjengen burt. Han vart nær 92 år og kunde sjå attende på eit verksamt liv i fjellet i sine heimegrender.

Han var fødd på Midje i Vassbygdi, Aurland. Far hans døydde då Johannes var 6 år gammal, og han måtte tidleg ut i arbeidslivet. Han vart tenestdreng i Vassbygdi, og deretter køyrekar i Bergen. Då han vart gift med Karoline Østerbø frå Aurlandsdalen, busette dei seg i Vassbygdi, og i ei lang årekjkja dreiv han med kjøp og sal av sauer, og um vintrane med jål på rev, mår, røyskatt og rjupe.

Eit stort tiltak gjekk han i gang med då han i 1925 starta byggjing av Østerbø Fjellstova. Materialane til bygget måtte klyvast eller berast på rygg. Johannes dreiv fjellstova til 1960, då tok ein son yver. I krigsåri gjekk det gjetord um det gode stellet gjestene på Fjellstova på Østerbø upplevde. Og gjennom dei mange åri var det tusundtals fjellvandrarar, både utlendingar og nordmenn, som hadde vitja fjellstova hans og som hev gode minne um Johannes Midje.

Ludv. Jerald

Færøy-kommunar

Kommunetalet på Færøyane (Føroyar) er 50. Når me veit at folketetalet på Færøyane er i underkant av 50 000, skulde det ikkje vera vanskeleg å rekna ut medels folketal i færøyheradi.

Flateiddi på øyane er 1399 rutekilometer og medelviddi i heradi vert kring 28 rutekilometer. Til jamføring minner me um at flatteiddi i Vestfold, minste norske fylket, er 2216 rukilometer, og samla flatteiddi i Noreg er kring 324 000 rutekilometer.

Bli Totalkunde hos oss!

**Konkuransedyktig rente
og gode forsikringsordningar.**

Fokus Bank kan gi deg ein totalgjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familiøkonomien og våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

FOKUS Bank